

מקורו. אולם תכונות האופי המקוריות מבטיחות את עתידו של המשטר הסובייטי. "האדם הרוסי לא יהיה לעולם מנומס משום שאולף נימוסים קודם זמן", אמר ז' ז' רוסו על מפעלו של פטר הגדול; לא חיי הרווחה, לא השפעה, לא הטכנולוגיה והמדע, ואף לא השיכבה הגדלה והחולת, המונת מיליונים כבר כיום, של אינטלקטואלים, לא יביאו את קצה של הטוטאליטריות, שכן שוררת היא בעם בעל כוח אמונה משיחית, צייתן ונוטה שכמו לסבול. יתר על כן, אין המשטר הסובייטי מודאג יותר מדי מאי-הצלחתו לממש את נוסחתו כל עוד משוכנע הוא שהאדם הנתון למרותו עתיד למלא בצייתנות אילמת את המשימות שהמשטר מטיל עליו. גם רצונם של אותם אינטלקטואלים, סופרים, שקולם מגיע למערב ומפיח בו תקוות, אינו אלא מצומצם ביותר בדרישותיו, כפי שהתבטא דודינצב, מחבר הרומן המפורסם "לא על הלחם לבדו"; "סבורני כי קיימת אפשרות להניח לנו, כלשחינינים צעירים, המבקשים לנסות באופן עצמאי את כוחם בשחייה. בטוח אני כי לא נטבע! אך למרבה-הצער הנני חש על גופי כל הזמן את הרצועה, בה מחזיקים לפעמים ילדים קטנים והיא מפריעה לי לשחות". כל אותם גילויים של תביעה ליתר-חירות, אומר המחבר, מווסתים ומפוקחים היטב, ועל אנשי-המערכ לזכות כי עוד שנים רבות יהיה המשטר הסובייטי כמו שהינו. יש להכיר אדם זה היטב כדי לדעת כי שינוי, אם יבוא, יהיה אך-דורק פרי החלפתו של המשטר, מתוך חשבון מפוקח וריאליסטי שהוא מחונן כפשרון לחשבו אולי יותר מכל משטר אחר.

י. ש.

בארץ רדופת העבר

"בארץ רדופת העבר" הוא סיכום רשמיו של עמוס אילון, ששהה שנתיים-ימים ככתב ישראלי קבוע ראשון בגרמניה בשליחות "הארץ"; שלא כספרה של וירה אלישיב, שהופיע אף הוא בשנה החולפת, משוללים

מן הספרות שקודם להפכה מצטיירת דמותו של האדם הרוסי זהפכפך, החסר איוון נפשי והנוטה לתגודות-רגש חריפות מקצה אל קצה; טוב-לב, לא בלי עזרתו של האלכוהול, ואזור, בעל אותה "נשמה רחבה" מפורסמת, גוטה תמיד למילנכוליה ולמצבי-רוח; חב-רותי ופתוח ודבק במנהגים ומסורות ישנים; שבלבו מקננת תחושת מולדת עמוקה ואהבה לגופיה, שיריה, אנשיה ועברה של "אמא רוסיה", וזאת עם תחושת ייעוד ומשיחיות ואמונה; שפוח-סבלו בלתי-נתפס כמעט, שהוא מסתפק במועט, צייתן ומקבל-מרות מתוך הכנעה ורצון עד כדי התבטלות. המשטר הסובייטי לא היה קם כמו שקם, בניגוד לתחזיות של אבות הוסיאליזם, ולא היה ניצב על מכונו זמן כה רב, בעוד עתידו לפניה, לולא היה האדם הסובייטי, ולא דווקא ארצו וכלכלתה, קרקע בשלה להצמיחו ולהביט שילו. מכלול תרבות-האופי שמונה המחבר ב"אדם הסובייטי (והוא משתמש במושג המיושן כלשהו "אופי לאומי" מן הסיבה המובנת מאליה של חוסר אפשרות לעריכת מחקר מדעי של "תרבות פוליטית") סייע ומסייע למשטר, אם כי אחדים מהם אף מקשים עליו.

האדם הסובייטי אינו רק פרי החברה האוטוריטאטיבית אלא גם, ועוד יותר, פריה של החברה התעשייתית-הטכנוקרטית המודרנית, של ארץ-ענק שממדינת-איכרים מפרת הפכה להיות מעצמה ראשונה-במעלה בכל תחומי התרבות האנושית. כתביבים שהכתוב המשטר נתמסמסו בשטף המציאות, והחברה הסובייטית אינה אותה חברה שחזה האידיאל הפולשני; בבירת-המועצות יש פירמידה חב-רתית, מגובשת ותלולה, שבין ראשה לבסיסה פער חריף וביניהם דרגות-ביניים רבות ונבדלות. העם הרוסי הגיע עתה בהתפתחותו, לדעת המחבר, לתקופה הבורגנית; אף כי אין זו בורגנות נוסח-מערכ אלא מעין בורגנות ממלכתית, הנושאת באחריות לחיי הכלל-כלה, החברה והמדינה, ואשר אורח-חיהיה שונה מזה של שאר שכבות בעם. בחברה זו משיל האדם הסובייטי אט-אט חלק זה או אחר של כתונת-הכפיה שהולבש, וחוזר אל

ותחת כל משטר טוטאליטרי הוא מוסיף להיות מקבל־מרות, חרוץ ויעיל. אולי אין המשטר הקומוניסטי מביא את הגרמנים לארץ תה מידת ריגוש והזהרות כמשטר הנאצי־ונל־טוציאליסטי—ששנותיו הן לרבים מיושבי מזרח־גרמניה "שנות־חיינו היפות ביותר"—אולם שינוי הדמות הוא רק שינוי חיצוני ולא מהותי. "לעתים נדמה שאמונת־תעתועים חדשה עובדת את אלילה במקדשו של פויהן ישן יותר, שניגף ושקע".

מערב־גרמניה היא המדינה שנבנתה מן התבוסה וזכתה אחריה למה שלא זכתה לו לפני: לשיגשוג כלכלי ויציבות חברתית. קימום הריסות המלחמה אפשר לבנות ארץ מודרנית, מתוכננת ומתקדמת, "ממש מתפקעת משפעת משמניה". הבורגנים והזעיר־בורגנים הגיעו בה לאשר שאפו לו משך מאת־השנים שלאחר 1848: לשלטון אמיתי במדינה. אולם שאלת־השאלות של המשקיף מן התוף היא: האם הרווחה והשפע הקהו את חודה של סכנת הקיצוניות? מסתבר כי שהות של שני תיים בגרמניה, וראייה בקיאה וחרिפה, מר־בילות את המחבר למסקנה כי קשה מאד לעמוד על טיבה של גרמניה המערבית, שהיא מדינה של סתירות וניגודים, של מסוה ומסיכה, זוהי ארץ מסתגרת, צבועה ומתחס־דת, ארץ של התחבטות בין גילוי־לב וחיפּו־שים לבין שיכחה, או אי־שיכחה; ארץ של תחליפים וקרע נפשי. אם הדמוקרטיה של מערב־גרמניה איפשרה למערב־גרמני לעשות מה שנבצר מן מזרח־גרמניה—לחפש דרך באופן חפשי, להרהר בדרכו בקול ולהיאבק עליה—הרי הגרמני המבוגר עלי־הרוב אינו נוטה לכך; והקצוות הנציבים זה מול זה בגרמניה אינם דווקא של שמאל וימין אלא של צעירים ומבוגרים, ככל שמתרחק העבר ומתגמד, מאבד הוא את עצמת רישומו, וה־קיצוניות שבה להלך בראש חוצות; שבים ופורצים החלומות הטריטוריאליים, שנאת הזרים (המכוננת עתה לפועלים הזרים), היצ־רים והאלימות, הדמוקרטיה, כותב עמוס אי־לון, בהבחנה מצוינת, "היא מאבק יום־יומי בין תבונה ליצרים, בין דעות לדעות קדו־מות, בין אור־רוח ובהילות שוחרת־

רשמו אותו קונפליקט אישי, חריף ומפרה (מלבד אותם משחקי־דמיון מקובלים: "אני מתבונן באנשים האצים לדרכם, בדמיוני אני מנסה להלבישם מדים חומים"), ואולי לכן רישום עמוק פחות.

אם גם אין עמוס אילון דה־טוקוויל חדש, כהגזמה האפיינית של מבקר ה־שיקאגו סרי־ביון, הרי ספרו הוא אישור נוסף להבחנתו של אותו טוקוויל כי "הגרמנים לובשים ופושטים צורה בהתאם לזרם המאורעית, מבלי שתחול תמורה בעצם טיבם. פרצופם משתנה אמנם כלשהו, אבל הוא ידוע ומוכר לנו משפבר". הבחנה שתוואי גרמני חוזר עליה באזניו של המחבר כשהם שבים יחדיו ממחנה אושוויץ, שם ביקרו עם משלחת־חקירה משפטית גרמנית; "ערוך סיור בגר־מניה, עבור את הארץ לארכה ולרחבה ותיוכה בעצמך: היא השתנתה".—"האם השתנו בני־האדם?—הוא השיב: "במקצת".

אילון סירר בשתי הגרמניות ורשמו מציבים את שתיהן זו מול זו, שונות זו מזו בפרצופן ובגופן, לא שונות כל־כך בנשמתן. גרמניה המזרחית היא־היא גרמניה שהובסה במלחמה ובאה על ענשה בעבור גרמניה כולה. הגר־מנים במרוח פורעים את חשבון פשע־המלח־מה של היטלר בדיכוי כלכלי ותרבותי, בחיים תחת משטר ואדמיניסטרציה טורדנית וקשה, וברמת־חיים ירודה. "ננסה להמחיש לעצמנו מה שעלה בגורלם של אלה שנותרו בד.ד.ר.: טרפו אותם כמו ביצים בקערה, ניצרו אר־תם כמו סם־מרפא; הטילו עליהם פיקוח משטרי תמטיד, ערכו להם שיטפ־מוח שאינה נופלת בהרבה מזו של גבלס. הגות־רים חיים מנותקים מגרמניה המערבית ומא־רופה במדינת־מנדטים". אולם, למרות כל אלה, מערכת הכלכלה של מזרח־גרמניה היא ראצינולית ויעילה־ביחס, והיא תופסת מקום ששי בדירוג הארצות התעשייתיות באירופה. לא נכון הוא אף לומר כי המשטר הקומור־ניסטי אינו מתאים לגרמנים, כפי שטען סטא־לין, אדרבה, הטבע הגרמני עושה את שלו

• עמוס אילון: בארץ רדופת העבר / גרמניה החדשה; הוצאת שוקן, 1967; 302 עמ'.

הספר. ההתמודדות עם הגורל ועלבונם של ימיהילדות ניתנים בהבלטה רבה. בעיקר מדגיש המחבר את התעוררותה החזרת של האכזבה המרה לאחר כשלונם של כל הנסיונות. במשך הזמן לומד הילד שלא להאמין לרופאים, לאחיות, לכל אדם. הוא מתאשש והולך ומאבד את התקוה לריפוי. שוקע והולך בתהום הייסורים, שהם מציאות־חייו הממשית והיחידה.

חרף גילו הרך, כבר רכש הילד נסיון רב ברפואה ובבתי־חולים. עד שבא לבית־החולים ידע טיפולים רבים ומכאיבים ביותר שלא הועילו. מכאן גבר בו א־האמון לרופאים. אף־על־פי־כן—כשניצב מול רופא־מנתח ידוע, המקבל עליו לרפא את הילד החולה—ניצתת בו התקוה מחדש. אישיותו החזקה של הרופא ובטחונו־העצמי מעודדים אותו. ככל שמתברר כי הרופא הגדול נכשל במשימתו, כך ייאושו של הילד הקטן גדל והולך. אף הרופא מתאכזב מעצמו, אך מה ערך לכל ייאושו הרפיאי והאישי לעומת ייאושו הטר־א־גי של "קר־בנו"?

המחבר מצליח בתיאור שקיעתו של הילד בייאוש בהפסקות שבין ניתוח לניתוח. הפחד משתלט עליו—פחד מן הרופאים, האחיות, מכל אדם המבקש לעזור לו. בעולמו הפנימי אין עוזר ואין עוזר. הוא מתמלא אדישות לגבי העולם הסובבו. הוא מסתגר כדי להת־יחד עם ייסוריו. לא פעם הוא מהרהר: "דבר אחד ברור, אין מחבבים מקרים שאינם מצליחים. ייתכן שמרחמים פה־ושם, אבל רחמים אינם גורמים, בהכרח, חמימות. וגם רחמים מסתגלים בסופם של דברים—לשיגרת אדישות".

לאחר כל הניתוחים מוצא הילד בלבו רחמים על אביו. הוא "אינו יכול שלא להעמידני איכשהו על מצבי החדש. הוא מנסה להתפתל ולתת לי להבין, תוך רמזים זהירים, כי הוחרתי, כפי הנראה, למצב ההתחלתי שלי. איני מנסה להגיד לו, כי אני משער לעצמי יותר ממה שהוא מנסה לרמוז... אני מבין את הפחד שלהם: הם חוששים שהדבר יביא אותי לידי דכאון או מרה שחורה, או לאכזר בה נוראה, אם אָדע כי פתחו לי מחדש את

שלמות"; אולם מכשולים ועיוותים הקיימים בכל דמוקרטיה מערבית לובשים משמעות אחרת בגרמניה מערבית, והחרדה לגידל הדמוקרטיה בה חריפה יותר לנוכח הידיעה שהיא נטולה אותו מסד של תכונות אנושיות וערכים אנושיים למבנה הדמוקרטי. דומה כי הספרים על גרמניה סובבים תמיד סביב א־י תו ציר עצמו, ואין חזרה זו אלא הנכחה כמה מחשיבה האנושות את הכרת הציר הזה. ספרו של אילון, גם אם אינו מחדש הרבה, מוסיף פרטים וגוונים משלו, ואין צורך לומר כי ראיית התמונה עד שלמותה כמעט מתאפשרת רק בעזרת ספרים כאלה.

י. ש.

מחלקה בצהוב

נושאו של הספר הוא סבלו של ילד בן תשע, שגורלו התאכזר לו במידה בלתי־רגילה. מום גדול יש בו מלידה, הממרח את חייו וגוזל ממנו את חדות ילדותו. בספר ניתנים פרקי־יומן שלו משך חצי־השנה שעשה בבית־חולים. בשלושה ניתוחים ניסו הרופאים לתקן את הפגום בגופו והעלו חרס בידם. לעומת זאת גרמו לו כאבים וייסורים הרבה, והפכו את שהותו בבית־החולים לגיהנום בלתי־פוסק.

מתוך הגיהנום עולה קולו של הילד, הזועק ומשווע לעזרה. אך מאיין יבוא עזרו? אנשי־הרפואה מנסים לעזור לו—ולשווא. יד ההור־רים קצרה להושיע. בבית־החולים רואה הילד החולה חולים רבים, ובהם גם ילדים החולים במחלה דומה, והם מחלימים ויוצאים מבית־החולים. כל אדם בריא המהלך בקירבתו מעורר קנאה בלבו. תודעת הסבל קשורה באכזבה מכשולו הטיפולי.

הדי בכיו של הילד בצרילו בוקעים מדפי

• מילא אהל: מחלקה בצהוב; קטעי־יומן שלא נכתבו מעולם על־ידי ילד בן תשע במשך חצי שנה בבית חולים; הוצאת־ספרים שלמה שרברק, 1967; 247 עמ'.